

บทนำ

ความเป็นมา

ครอบครัว เป็นสถาบันหลักที่สำคัญของสังคม ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสองเพศภายในครอบครัว สมาชิกมีการแบ่งหน้าที่กิจกรรมต่าง ๆ กันไปตามบทบาททางเพศที่สังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ กำหนดอิทธิพลของระบบสังคม และครอบครัวยังคงครอบงำและทรงพลังอยู่ ต่อความคิด และ การปฏิบัติของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะปัจจัยทางเพศ (Gender Factors) ยังคงมีอิทธิพลอย่างสำคัญในการแบ่งงานกันทำภายในครอบครัว ในระบบเศรษฐกิจแบบประเพณี กล่าวคือ ผู้ชายจะเป็นหลักในการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงทำหน้าที่เป็นผู้ให้กำเนิดคนรุ่นใหม่ตลอดจนดูแลทำงานบ้านเป็นสำคัญ

โดยเหตุที่สภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป การกลายเป็นเมือง การพัฒนาอุตสาหกรรม และการบริการทวีความสำคัญขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวเกิดความกดดันมากขึ้น และผลักดันให้ผู้หญิงต้องออกมาทำงานนอกบ้าน นอกเหนือจากการทำงานในบ้านที่ต้องทำอยู่มากขึ้น

จากหลักการทั่วไปที่ว่า การตัดสินใจเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิงจะขึ้นอยู่กับปัจจัยเศรษฐกิจ และปัจจัยอื่น ๆ เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อในศาสนา พลังทางสังคม ตลอดจนโครงสร้างของครอบครัว สำหรับกรณีของประเทศไทย ได้มีผู้ศึกษาในเรื่องนี้หลายราย ซึ่งพอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดการเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งได้แก่รายได้ของครอบครัว รายได้ของผู้หญิง และคุณลักษณะ

ส่วนตัวของผู้หญิง เช่น การศึกษา ความชำนาญในงาน เป็นต้น (มดิศรี พันธุลภ, 2529 : 98 - 100)

จากปัจจัยการเข้าร่วมแรงงานเชิงเศรษฐกิจต่าง ๆ ของผู้หญิง และ อิทธิพลทางสังคมและครอบครัวดังกล่าว การใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามสภาพของความเป็นเมืองความเป็นชนบท และสภาพ ทางสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยเฉพาะสภาพสังคมชนบทที่ยังคงมีการทรงคุณค่า ของระบบวัฒนธรรมประเพณีอยู่มาก จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาสภาพการใช้ แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงในชนบทว่ามีสภาพเป็นอย่างไร มีปัจจัยหรือ สาเหตุใดบ้างที่ผลักดันให้ผู้หญิงในชนบทเหล่านั้นต้องออกมาใช้แรงงานเชิง เศรษฐกิจกันขึ้น

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่มีการกำหนดเขตการ ท่องเที่ยวในระดับภาคและจังหวัดนั้น ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง (จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก และพิจิตร) ได้มีโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขึ้นใน แต่ละจังหวัด สุโขทัยจัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวระดับจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยว ทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ แยกได้เป็น 2 ศูนย์กลาง คือ แหล่งโบราณสถาน เมืองเก่าสุโขทัย และแหล่งโบราณสถานเมืองศรีสัชนาลัย (สถาบันวิจัยสังคม, 2527 : 5-28)

โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 2521-2530) จึงเป็น โครงการแรกของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ได้รับเงิน ดำเนินการทั้งสิ้น 220.6 ล้านบาท โดยมีหลักการดำเนินงานดังนี้

1. ในด้านโบราณสถานควรมีเป้าหมายเพื่อดูแลโบราณสถานให้คง สภาพอยู่ในปัจจุบันไม่ให้พังทลายลง ส่วนงานบูรณะนั้นทำให้อุณหภูมิขึ้นตอน

2. จัดให้เกิดสภาพร่มรื่น โดยอาศัยสภาพพจน์ที่ได้จากข้อมูลในศิลาจารึกเป็นหลัก นอกจากนี้ยังจัดให้ตัวโบราณสถานสำคัญ มีความเด่นชัดในด้านทัศนียภาพมากขึ้น

3. จัดเส้นทางคมนาคมภายในเชื่อมโยงระหว่างโบราณสถานแห่งต่าง ๆ เพื่อสะดวกต่อการเข้าชมและดูแลรักษาโบราณสถาน

4. ในกรณีที่จะต้องโยกย้ายชุมชนบางแห่ง หรือจัดรูปการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ในการสร้างอุทยานประวัติศาสตร์ จะต้องจัดหาแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินพร้อมทั้งสาธารณูปโภคให้กับประชาชน

5. จัดให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยให้มีบริการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษาวัฒนธรรม จัดให้มีสาธารณูปโภค การสื่อสารและที่พักอาศัยให้เหมาะสม

6. ในการพัฒนาโครงการ ควรคำนึงถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้และการจ้างงานให้กับท้องถิ่นมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (กรมศิลปากร, 2521:42)

ชุมชนบ้านเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ได้รับการพัฒนาก่อนการดำเนินโครงการฯ แล้ว ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2500-2520 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวางพื้นฐานทางด้านสาธารณูปโภคสำคัญ เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า การศึกษา สถานีตำรวจ สถานีอนามัย เหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ได้ส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และในช่วงระยะหลัง ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงชุมชนได้เป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เนื่องจากปัจจัยภายนอก คือ การเข้าดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้กลายเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับประเทศแห่งหนึ่งในปัจจุบัน

จากการที่มีแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่แน่นอน งบประมาณค่าใช้จ่ายสำหรับโครงการฯ ที่ค่อนข้างมาก และการประชาสัมพันธ์จนเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ชุมชนหมู่บ้านกลายสภาพมาเป็นเมืองเล็ก ๆ ได้มีการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ จากระบบการผลิตเพื่อยังชีพเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพาณิชย์ที่ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น มีอาชีพต่าง ๆ เกิดขึ้น และมีการใช้แรงงานในรูปแบบต่าง ๆ อยู่หลากหลาย จากสภาพดังกล่าว จึงเป็นเหตุจูงใจให้ผู้ศึกษาเลือกครอบครัวในชนบท บ้านเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ในการศึกษาการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจของครอบครัวชนบท เพื่อทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ทำงาน ลักษณะงาน ช่วงเวลาในการทำงาน ผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงาน เช่น รายได้ สวัสดิการต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานนั้น ๆ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจของครอบครัวในชนบทซึ่งประกอบด้วย สถานที่ทำงาน ลักษณะงาน ช่วงเวลาในการทำงาน ผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงาน และสภาพปัญหาต่าง ๆ จากการทำงาน
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่ผลักดันให้ผู้หญิงของครอบครัวในชนบทเข้าร่วมใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจ
3. เพื่อศึกษาถึงสภาพการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจของชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัยก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงการใช้จ่ายแรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของครอบครัวในชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
2. ทราบถึงปัจจัย หรือ สาเหตุที่ก่อให้เกิดการใช้จ่ายแรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของครอบครัวในชนบท
3. ทราบถึงแนวโน้มของการใช้จ่ายแรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของชุมชนเมืองเก่า ที่เปลี่ยนแปลงไปจากการเปลี่ยนแปลงสภาพในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ศึกษาถึงการใช้จ่ายแรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของครอบครัวในชุมชนเมืองเก่า ภายหลังจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจังในช่วงระยะที่ 2 ของแผนแม่บทโครงการฯ (2526-2530) โดยศึกษาเฉพาะพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวมาก ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตกำแพงเมือง

การเลือกชุมชน เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (case study) จึงเลือกสถานที่แบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกศึกษาในพื้นที่หมู่ที่ 3 ชุมชนเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งจังหวัดสุโขทัยมีผู้ทำงานร่วม 304,250 คน หรือร้อยละ 95.60 ของกำลังแรงงานทั้งจังหวัด ชุมชนเมืองเก่า เป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีการเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมขึ้นในหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีการคมนาคมสะดวกเข้าถึงง่าย มีความปลอดภัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเลือกตัวอย่างในการศึกษาใช้ข้อมูลจากการศึกษา (case study) ผู้หญิงที่ใช้แรงงานเชิง เศรษฐกิจที่เป็นบุคคลที่มีประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เฉพาะผู้อยู่อาศัยในเขตชุมชนเมืองเก่า ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนเมืองเก่ามีสภาพของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงตามแผนอันเป็นผลมาจากการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม การเลือกผู้หญิงที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธี dimensional sampling แยกตามประเภทของอาชีพ ซึ่งอาชีพนี้แบ่งประเภทตามโครงการสำรวจแรงงานทั่วประเทศของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มี 9 หมวดอาชีพด้วยกัน ได้แก่ ผู้ปฏิบัติงาน วิชาการ งานบริหาร เสมียน การค้า เกษตรกร เหมืองแร่ ขนส่ง ช่างกรรมกร และการบริการ ในหมู่ที่ 3 ชุมชนเมืองเก่านี้มีผู้หญิงทำงานเพียง 3 หมวดอาชีพด้วยกัน คือ การค้า เกษตรกร และการบริการ ทั้งนี้ในหมวดอาชีพการค้าได้แยกประเภทของการค้าขายเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ขายอาหารสด (ผักสวนครัว) ขายผลไม้ ขายอาหารปรุงสำเร็จ (ก๋วยเตี๋ยวและอาหารตามสั่ง) และขายขนม หมวดเกษตรกรได้แก่ การทำนา หมวดบริการได้แก่ ขับรถรับจ้างลูกจ้างในอุทยานประวัติศาสตร์ ช่างตัดเสื้อ ร้านจักรเย็บผ้าให้เช่า และลูกจ้างเอกชน (พนักงานทำความสะอาด)

RESEARCH QUESTIONS (คำถามในการวิจัย)

1. สภาพการใช้แรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของครอบครัวในชุมชนเมืองเก่า ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวเป็นอย่างไร มีลักษณะอื่นใดที่แตกต่างไปจากชุมชนชนบทอื่น ๆ หรือไม่
2. ปัจจัย/สาเหตุใด ที่เป็นผลทำให้ผู้หญิงเข้าร่วมใช้แรงงานเชิง เศรษฐกิจ

3. สภาพการจ้างแรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของชุมชนเมืองเก่า ก่อน และหลังการเปลี่ยนแปลง เป็นชุมชนการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลง สภาพทางเศรษฐกิจสังคมก่อเกิดผลต่อการจ้างแรงงานสตรีอย่างไร หรือไม่

คำจำกัดความเชิงปฏิบัติการ

- การจ้างแรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจ หมายถึง การจ้างแรงงานสตรี ในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการใช้กำลังกายหรือกำลังสมอง เพื่อเป็นปัจจัยในการผลิต รวมทั้งงานในบ้าน ซึ่งได้รับค่าตอบแทนทางตรงหรือทางอ้อมจากการทำงานดังกล่าว ค่าตอบแทนที่ได้รับอาจเป็นเงิน วัสดุ สิ่งของ หรือสิทธิประโยชน์อื่น ๆ
- ครอบครัว หมายถึง คู่สมรสที่ประกอบด้วยเพศชาย-หญิง หรือ บุคคลที่มีความผูกพันกันทางสายโลหิต
- ครอบครัวภายในเขตกำแพงเมือง หมายถึง ครอบครัวที่ตั้งถิ่นฐาน อยู่ภายในเขตกำแพงเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของการดำเนินโครงการอุทยานประวัติศาสตร์และมีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวมาก
- ขนาดของครอบครัว หมายถึง จำนวนสมาชิกทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน
- อาชีพหลักของครอบครัว หมายถึง อาชีพที่ทำตามปกติ สม่ำเสมอ ต่อเนื่องในแต่ละปี แม้อาชีพนั้นจะนำรายได้ต่ำสุดหรือสูงสุดเข้าสู่ครอบครัวก็ตาม
- การครอบครองปัจจัยการผลิตของครอบครัว หมายถึง ปริมาณการถือครองทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยในการผลิตของครอบครัว เช่น ที่ดิน วัว ควาย และ ชนิดของการถือครองปัจจัยการผลิต

- การตัดสินใจของครอบครัว หมายถึง ผู้มีอิทธิพลหรืออำนาจในการตัดสินใจของครอบครัว เช่น บิดามารดา ผู้ปกครอง สามี หรือภรรยา เป็นต้น

- บทบาทของผู้หญิงในครอบครัว หมายถึง อำนาจในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง และบุคคลในครอบครัว รวมทั้งการจัดการในเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการตีความ (interpretation) จากข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview) ตามแนวคำถามที่กำหนดไว้ในการสนทนา โดยสัมภาษณ์จากผู้หญิงที่ใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจตามอาชีพต่าง ๆ ดังกล่าว ซึ่งการวิเคราะห์ใช้วิธีตีความในบริบทต่าง ๆ ของประเด็นแต่ละประเด็นในกรณีศึกษาแต่ละกรณี และนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนาตามข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นั้น

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย